

УДК 336.226:338.1

В.М. КМІТЬ

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ ТА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЇХ ВИРІШЕННІ

В роботі висвітлюються основні проблеми справляння та адміністрування податку на додану вартість в Україні. Особлива увага приділена дослідженню найгострішої проблеми – відшкодування даного податку державою суб'єктам господарювання різних форм власності. Автор оцінює доцільність запровадження в Україні ПДВ-облігацій – облігацій внутрішньої державної позики. Також проаналізовано переваги та недоліки впровадження сучасних інформаційних технологій – автоматичного відшкодування ПДВ.

Ключові слова: ПДВ, бюджетне відшкодування ПДВ, автоматичне відшкодування ПДВ, платники податків, податкова система.

Вступ

Податкова система держави є важливим елементом функціонування національної економіки. Її ефективність є запорукою успішного виконання макроекономічних завдань та досягнення стратегічно важливих для України цілей. Однією з таких цілей є подальший розвиток ринкової економіки, опираючись на приватного власника як найбільш ефективного суб'єкта господарювання, що здатний забезпечувати економічне зростання, створення внутрішнього валового продукту, справедливий розподіл та перерозподіл якого зумовлює підвищення добробуту населення, вирішення соціальних проблем та забезпечує виконання державою своїх функцій.

Проте, перед державою в особі органів державної влади постає питання вибору між достатнім обсягом наповнення Державного та місцевих бюджетів та стимулюванням діяльності суб'єктів господарювання. В обох випадках фінансовим важелем державної політики виступають податки та податкові ставки, зокрема.

Податок на додану вартість (далі – ПДВ) забезпечує найбільші надхо-

дження до бюджету, проте є проблемним в адмініструванні та в контексті співпраці бізнесу і держави. Саме тому цей податок постійно обговорюється, досліджується, а його реформування може суттєво вплинути на макроекономічні процеси в державі.

ПДВ – це складний податок з економічної точки зору, оскільки сплачується на всіх етапах руху товарів (робіт, послуг). В той же час, ПДВ є непрямим загальнодержавним податком, тому фактичним суб'єктом оподаткування виступає кінцевий споживач, а не підприємство, що його сплачує. Будь-яке підприємство у виробничому ланцюжку при сплаті ПДВ є лише податковим агентом кінцевого споживача і фактично не сплачує власних коштів, за винятком випадків, коли воно є власне кінцевим споживачем. Саме тому важливо максимально зменшити деструктивні аспекти цього податку у відношенні до суб'єктів господарювання.

Проблеми адміністрування ПДВ та шляхи їх вирішення є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. У своїх дослідженнях автори вказують на прогалини у податковому законодавстві, які дають можливість створювати схеми оптимізації оподаткування і, навіть, ухилятися від сплати податку.

Науковцями також запропоновано напрями удосконалення механізму визначення податкового зобов'язання та податкового кредиту з ПДВ, обґрунтовано необхідність внесення змін до низки нормативно правових актів з питань оподаткування. Однак, не зважаючи на численні зміни, що обумовлені прийняттям Податкового кодексу України (далі – ПКУ), механізм бюджетного відшкодування ПДВ в Україні, в цілому, з точки зору ведення бізнесу, має ряд суттєвих недоліків, які необхідно виправляти.

1. Формулювання проблеми

Метою даного дослідження є оптимізація механізму бюджетного відшкодування ПДВ та пошук дієвих податкових стимулів з цього податку, які б звели до мінімуму «проблемність» податку для бізнесу при незмінній фіскальній ефективності внаслідок впровадження сучасних інформаційних технологій – автоматичного відшкодування ПДВ.

Отже, проблема із відшкодування ПДВ досі залишається однією з найбільш суттєвих та деструктивних для вітчизняних суб'єктів господа-

рювання. В умовах експортно-орієнтованості значної частини промислових підприємств, в тому числі й машинобудівних, невідшкодування чи невчасне відшкодування ПДВ зменшує ліквідність та обсяги наявних оборотних коштів.

Варто відзначити, що, починаючи із 2000 року, загострилися проблеми з надходженням і відшкодуванням платникам ПДВ. Після тривалої економічної кризи відновилось реальне зростання ВВП завдяки експортній орієнтації економіки. Проте, оподаткування експортних операцій на додану вартість за нульовою ставкою призводило до збільшення обсягів його повернення платникам. Крім того, внаслідок застосування злочинних схем в зовнішньоекономічній діяльності, мало місце відшкодування ПДВ без фактичного здійснення експортних операцій. В результаті заборгованість із його відшкодування стрімко зростала.

Так, якщо обсяг невідшкодованих сум податку на додану вартість у 1999 році становив 2,2 млрд. грн., то у 2000 році – 4 млрд. грн., у 2001 році – 5,8 млрд. грн., а найбільших розмірів він досяг у 2002-2004 роках. На 1 січня 2003 року бюджетна заборгованість з відшкодування податку на додану вартість склала 7,2 млрд. грн., у тому числі 2,9 млрд. грн. – прострочена. На 1 січня 2004 року відшкодуванню підлягало 6,4 млрд. грн. ПДВ, з яких прострочена бюджетна заборгованість становила 1,8 млрд. грн. Заборгованість держави з повернення підприємствам ПДВ станом на початок березня 2010 р. вперше перевищила 25 млрд. грн. (див. рис. 1) [1].

Станом на перше січня 2012 року держава заборгувала підприємствам 4,5 млрд. грн. Сума є доволі великою, проте значно меншою, ніж в останні кілька років. Протягом 2008-2009 рр. цей показник постійно зростав. На початок 2010-го року він сягнув 21,8 млрд. грн. Потім залишок невідшкодованого податку поступово зменшувався: на початку 2011-го року – 11,1 млрд. грн.; на початок 2012-го – 4,5 млрд. грн. За підсумками 2011 року загальний обсяг відшкодування склав рекордну суму у 42,8 млрд. грн. [2].

Одним із варіантів рішення боргової проблеми із відшкодування ПДВ у 2010 році став випуск ПДВ-облігації (історично перший випуск був здійснений у 2004 році).

Проте досі спірним залишається питання, чи справді вигідними були ці цінні папери для суб'єктів господарювання.

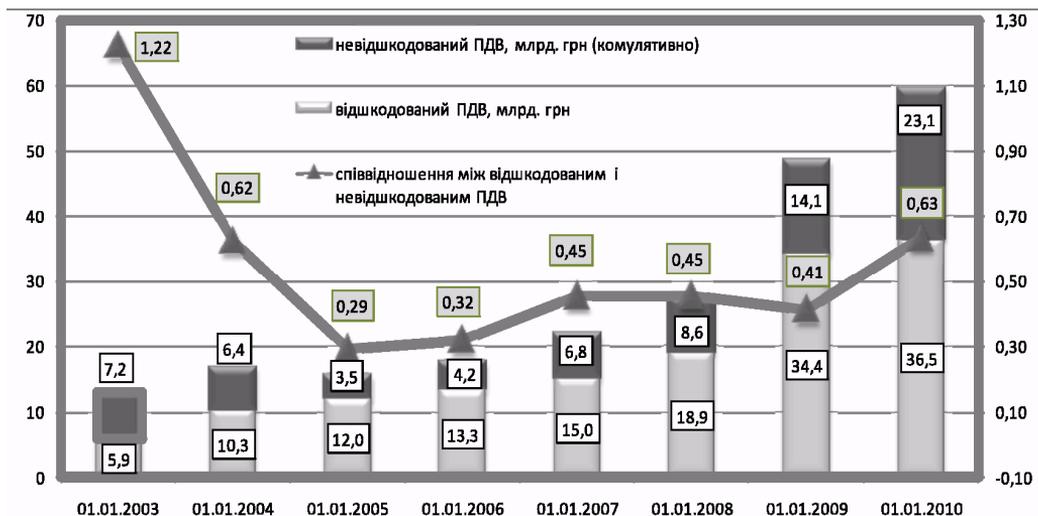

Рис. 1. Динаміка заборгованості держави по бюджетному відшкодуванню ПДВ у 2003-2010 роках

ПДВ-облігація – облігація внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) є спеціальним фінансовим інструментом, що був створений державою для часткової компенсації порушених прав суб'єктів господарювання, що порушуються власне державою. Саме порушення полягало в довільному користуванні державою обіговими коштами підприємств шляхом затримання бюджетного відшкодування з ПДВ.

Так, до 1 травня 2010 року платниками податку було подано заявок на оформлення ОВДП більше ніж на 90% заборгованості з ПДВ [3], а 12.05.2010р. Кабмін видав Постанову №368 «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики для відшкодування сум податку на додану вартість»[4].

Згідно з Постановою №368 [4], номінальна вартість облігацій становить 1 тис. грн., а строк обігу облігацій – п'ять років. Облігації є купонними, а купонний період дорівнює 6 місяців. Вони випускаються у бездокументарній формі. Ставка доходності становить 5,5% річних (у 2004 приблизно 14%, а точніше 120% облікової ставки НБУ). Проте, це лише номінальна ставка, до того ж доволі низька, зважаючи на середній річний рівень інфляції за останні роки.

Кожна така облігація давала підприємствам можливість отримувати кожне півріччя від держави суму, обсягом у 10% номінальної вартості

цінного паперу. Відповідні зміни було внесено до держбюджету на 2010 рік. В цілому, за 2010 рік, Мінфін здійснив чотири транші випуску облігацій на загальну суму біля 16 млрд. грн.

Так, перший випуск ПДВ-облігацій відбувся 2 серпня 2010р. на суму 48,5 млн. грн., покупцями яких стало 705 платників ПДВ. Наступний випуск відбувся 27 серпня 2010р. на суму 2,047815 млрд. грн. (217 покупців). Третій випуск – 30 серпня 2011р. на суму 8,304873 млрд. грн. (117 покупців). Четверта і остання емісія відбулася 31 серпня 2011р. на суму 6,041548 млрд. грн.

Далі проаналізуємо умови обігу облігацій. Після здійснення всіх чотирьох випусків в руках підприємств опинилося даних цінних паперів на суму 16,4 млрд. грн. В умовах дефіцитності обігових коштів в посткризовий період підприємства були зацікавлені в швидкій реалізації ПДВ-облігацій і отриманні високоліквідних коштів для здійснення поточної діяльності. З іншого боку, номінальна ставка, нижча за інфляцію, не зацікавила б потенційних інвесторів без вагомого дисконту. Звучали оцінки дисконтів в межах 20-30% і навіть більше.

Відповідний рівень дисконту забезпечив дохідність облігацій в межах 16-18% ефективної реальної ставки (за умов інвестування купонних виплат у нові ПДВ-ОВДП). Такими високонадійними і водночас прибутковими цінними паперами одразу ж зацікавилися банки, страхові компанії та учасники фондового ринку. Відповідно за перший квартал 2011 року ОВДП (ПДВ і не тільки) у портфелях українських банків зросли з 20 до 68,7 млрд. грн. [5].

ПДВ-облігації займали 23% вартості усіх ОВДП, випущених у 2010 році. Середньозважена номінальна дохідність по всіх ОВДП 2010 року становила 10,39% [5]. Як бачимо, номінальна дохідність ПДВ облігацій майже вдвічі менша за середньозважену. Саме це зумовило наявність значного дисконту при вторинному розміщенні даних цінних паперів.

Доволі цікавим є той факт, що випуск ПДВ-облігацій став одним із факторів збільшення операцій з державними цінними паперами у 2010-2011 роках та привернув увагу вторинних інвесторів до вітчизняних ОВДП. Обсяги операцій з розміщення державних цінних паперів на відкритому ринку є наступними (див. табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги операцій з розміщення державних цінних паперів
на відкритому ринку, (млн. грн.)*

Рік	Обсяг операцій з розміщення державних цінних паперів на відкритому ринку	Розміщення облігацій внутрішньої державної позики, номінованих у гривні, на первинному ринку
2005	20 336	7 153
2006	34 818	1 598
2007	54 279	3 623
2008	85 281	23 542
2009	73 056	74 533
2010	275 056	70 657
2011	411 748	50260
2012(за 4 місяці)	160 527	20 493

*Сформовано автором на основі джерела: [http://www.bank.gov.ua/files/4-Financial_markets\(4.3\).xls](http://www.bank.gov.ua/files/4-Financial_markets(4.3).xls)

Таким чином, можна стверджувати, що випуск ПДВ-облігацій став непоганим способом заробітку для фінансових посередників (в першу чергу банків), адже у них є і інші альтернативні джерела заробітку і тому саме вони диктують свої умови щодо купівлі даних цінних паперів. Тоді як підприємці, у яких опинилися на руках ПДВ-облігації, особливих альтернатив не мають і тому обирають або механізми отримання позичок із наданням цих облігацій під заставу під високі відсотки, або продаж ПДВ-ОВДП із великим дисконтом.

На сьогодні випуск ПДВ-ОВДП призупинено, а з березня 2011р. держава перейшла на грошові розрахунки. Треба визнати, що фактично темпи відшкодування суттєво прискорились, а уряд обіцяє погасити заборгованість по ПДВ до кінця 2012 року.

Орган Державної податкової служби України (далі – ДПСУ) повернув комерційним підприємствам 1,7 млрд. грн., які заборгував через неповернення ПДВ. Про це заявив Голова ДПСУ О.Клименко під час робочої зустрічі з представниками ЄС та іноземних компаній, які працюють в Україні. За його словами, повернути компаніям кошти дозволило перевиконання ДПСУ плану надходжень до бюджету [6].

2. Вирішення проблеми

Саме Податковий кодекс України (далі – ПКУ) покликаний частково покращити становище підприємців завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій – введенню механізму автоматичного бюджетного відшкодування ПДВ.

Ідея автоматичного відшкодування ПДВ не є новацією України, а активно використовується європейськими країнами. Зокрема в Бельгії, Португалії та Іспанії прискорено процедуру відшкодування ПДВ до щомісячного терміну. У Польщі зменшений період для повернення податку з 180 до 60 днів. У Франції з січня 2009 року повернення ПДВ для компаній є щомісячним замість щоквартального, як було раніше. У Іспанії також отримати повернення ПДВ можливо щомісячно замість щорічного терміну [7].

Право на автоматичне відшкодування ПДВ в Україні, відповідно до п.200.19 ПКУ, мають такі платники податку [8]:

- які не перебувають у судових процедурах банкрутства відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;

- юридичні особи та фізичні особи-підприємці включені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і до цього реєстру стосовно них не внесено записів про: а) відсутність підтвердження відомостей; б) відсутність за місцезнаходженням (місцем проживання); в) прийняття рішень про виділ, припинення юридичної особи, підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця; г) визнання повністю або частково недійсними установчих документів чи змін до установчих документів юридичної особи; г) припинення державної реєстрації юридичної особи чи підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та стосовно таких осіб відсутні рішення або відомості, на підставі яких проводиться державна реєстрація припинення юридичної особи чи підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця;

- які здійснюють операції, до яких застосовується нульова ставка (питома вага яких протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних податкових періодів (місяців) сукупно становить не менше 40% загаль-

ного обсягу поставок (для платників податку із квартальним звітним періодом – протягом попередніх чотирьох послідовних звітних періодів));

– у яких загальна сума розбіжностей між податковим кредитом, сформованим платником податку за придбаними товарами/послугами та податковими зобов'язаннями його контрагентів, у частині постачання таких товарів/послуг, за даними податкових накладних не перевищує 10% заявленої платником податків суми бюджетного відшкодування;

– у яких середня заробітна плата не менше ніж у 2,5 разу перевищує мінімальний, установлений законодавством рівень у кожному з останніх чотирьох звітних податкових періодів (кварталів), установлених розділом IV ПКУ;

– які відповідають одному з таких критеріїв: або чисельність працівників, які перебувають у трудових відносинах із такими платниками податку, перевищує 20 осіб у кожному з останніх чотирьох звітних податкових періодів (кварталів); або платник має основні фонди для ведення задекларованої діяльності, залишкова балансова вартість яких на звітну дату за даними податкового обліку перевищує суму податку, заявлену до відшкодування за попередні 12 календарних місяців; або відношення сплаченого податку до обсягів отриманих доходів є вищим від середнього по галузі в кожному з останніх чотирьох звітних податкових періодів (кварталів);

– які не мають податкового боргу.

Визначення відповідності платника податку вищезазначеним критеріям проводиться в автоматизованому режимі протягом 15 календарних днів після граничного терміну подання звітності.

Автоматичне бюджетне відшкодування здійснюється за результатами камеральної перевірки, яка проводиться протягом 20 календарних днів, що настають за граничним терміном отримання податкової декларації.

Уведено ще одну норму, яка певний час була відсутня в чинному законодавстві. Тепер передбачена відповідальність держави за несвочасне відшкодування ПДВ, тобто встановлено паритетні умови і для платників, і для держави. Так, суми податку, не відшкодовані платникам протягом визначеного ст.200 ПКУ строку, вважаються заборгованістю бюджету з відшкодування ПДВ. На суму такої заборгованості нараховується пеня на рівні 120% облікової ставки НБУ, установлені на момент виникнення

заборгованості, протягом строку її дії, включаючи день погашення.

Фактично, автоматичне відшкодування ПДВ скорочує строки отримання коштів суб'єктом господарювання на 14 днів – до 26 днів (20 днів на камеральну перевірку, 3 дні на надання висновку ДПСУ Державній казначейській службі, 3 дні на перерахунок коштів на рахунок підприємства) [8, ст.218].

Так, станом на 28.05.2012р., середньоринкова ставка по банківських кредитах юридичним особам становить 24% [9], а 120% облікової ставки дорівнює 9,3% і це при тому, що нарахування пені може відбуватися до 26 днів після граничного терміну подання податкової декларації. Тобто, потенційно можливі варіанти з використанням факторингу є доволі не вигідними для підприємств через різницю в процентних ставках, враховуючи ще і той факт, що потрібно виконувати умови автоматичного відшкодування.

Далі розглянемо доцільність та обґрунтованість критеріїв, які обмежують можливість отримання автоматичного відшкодування ПДВ.

Суб'єкт господарювання не може отримати автоматичного бюджетного відшкодування, якщо він перебуває у судових процедурах банкрутства. Такі процедури означають початок провадження в справі про банкрутство. Отже, у випадку, якщо підприємство здійснює заходи по санації і потребує ресурсів для відновлення платоспроможності воно не має права на автоматичне відшкодування ПДВ.

Обмеження стосовно 40% поставок мають суто адміністративний характер. Таке обмеження орієнтоване на підтримку великих експортерів.

Так, за 2011 рік в автоматичному режимі було відшкодовано 15,9 млрд. грн., або 37% загальної суми відшкодування. Однак лівова частка автоматичного відшкодування припала на кілька великих підприємств. Загалом кількість підприємств, для яких доступний цей механізм відшкодування ПДВ, вкрай мала – 261 на початок 2012 року (навіть більше, на початку запровадження автоматичного відшкодування їх було лише 24).

Головною перешкодою для отримання відшкодування ПДВ в автоматичному режимі є вимога щодо рівня заробітної плати, яку багато підприємств не можуть виконати з об'єктивних причин таких, як: найм, переважно, низько кваліфікованої робочої сили та низький ринковий рі-

вень оплати праці. Таким чином, критерії, які стосуються заробітної плати загалом мають негативний характер. Так, середній розмір заробітної плати працівників має не менш як у два з половиною рази перевищувати мінімальний рівень, встановлений законодавством у кожному з останніх 4-х звітних податкових періодів. Саме цей критерій заважає більшості товаровиробників отримати автоматичне відшкодування ПДВ і це є найбільшою проблемою, оскільки на сьогоднішній день підвищити рівень заробітної плати не менш ніж у два з половиною рази від мінімальної не реально, так як надміру великим є податкове навантаження на Фонд оплати праці. Такі вимоги, на нашу думку, слід переглянути, оскільки вони роблять експортерів не рівними перед українським законом у питаннях відшкодування ПДВ.

Наступні обмеження створені з метою запобігання зловживань шляхом створення фірм-одноденок.

На перший погляд, процес автоматичного відшкодування набирає обертів, сума заборгованості перед бізнесом зменшується. Проте не рідко в пресі звучать звинувачення на адресу влади стосовно вибіркового характеру одержувачів бюджетного відшкодування.

Разом з тим застосовуються й інші схеми посилення податкового тиску з боку державних виконавчих органів. До прикладу, виникла нова проблема, пов'язана з відшкодуванням ПДВ – компанії, які отримують відшкодування ПДВ в автоматичному режимі, стикаються з тим, що ДПСУ пропонує їм заплатити податок на прибуток наперед, тобто заплатити податок на той прибуток, який підприємство ще фактично не отримало.

До того ж, 2011 рік виявився непростим для платників ПДВ у зв'язку із введенням в дію Пам'ятки про адміністративні процедури виписування, видачі і отримання податкових накладних [10]. Зазначена Пам'ятка підготовлена з урахуванням вимог ст.201 ПКУ [8] та Наказу ДПАУ №969 [11] надсилається для використання при підготовці податкових консультацій платникам податку.

Даний документ [10] призвів до того, що виникли прецеденти по виключенню сум податкового кредиту у зв'язку із неправильним заповненням податкових накладних, навіть в частині оформлення, а не лише

основного змісту.

Крім того, згідно із рейтингом Світового банку «Doing Business», який характеризує легкість та простоту ведення бізнесу, Україна у 2011 році посідала 149, а у 2012 – 152 місце із 183 країн, при чому по оподаткуванню Україна посідає катастрофічне 181 місце із 183 [7].

Фактично наявні «підводні камені» податкового законодавства, нерівність підходів у ставленні до суб'єктів господарювання нівелюють багато позитивних моментів податкової реформи. Встановлений принцип дискримінації одних суб'єктів та штучної і не завжди економічно доцільної підтримки державою інших суб'єктів господарювання негативно позначається на функціонуванні національної економіки в цілому.

На нашу думку особливо гостро на державній податковій політиці позначається політична нестабільність, яка має місце в Україні. За таких умов податкова політика підпорядкована не соціально-економічній стратегії розвитку та планам реформ, а рішенням, що спрямовані на досягнення короткострокових і не завжди економічно та соціально обґрунтованих результатів.

Відповідно ПДВ, як основоположний елемент вітчизняної податкової системи, служить потужним важелем регулювання податкових надходжень. В умовах адміністративного характеру державного управління проблема бюджетного відшкодування може загострюватись відповідно до характеру рішень керівництва держави. Тенденції по збільшенню обсягів бюджетного відшкодування абсолютно не дозволяють екстраполювати дану динаміку на майбутнє. Постійні зміни податкового законодавства можуть зачепити і порядок адміністрування ПДВ.

Позитивним моментом вважаємо те, що за період дії механізму автоматичного відшкодування ПДВ кількість платників, які отримали бюджетну компенсацію, збільшилася в 10,3 рази. Так, за чотири місяці 2012 року платники отримали 15,1 млрд. грн. бюджетної компенсації ПДВ при заявлених 14 млрд. грн. Порівняно з минулим роком ця сума зросла майже на 23%. Як повідомила прес-служба ДПСУ, понад 57% відшкодованої суми повернуто в автоматичному режимі. ПДВ-автомат отримав 351 платник на загальну суму майже 8,6 млрд. грн. Це представники таких галузей економіки, як будівельна, гірничо-металургійна, машинобудування, суднобуду-

вання, електротехніка, енергетична, легка та хімічна промисловості, сільське господарство та торгівля, а також зернотрейдери, авіаперевізники, виробники металевих виробів [12].

Прем'єр-міністр М.Азаров закликає бізнес працювати прозоро і обіцяє, що тоді проблема відшкодування ПДВ вирішиться швидше. Він повідомив, що Уряд щорічно виплачує величезні суми відшкодування ПДВ та погодився, що проблема ще не вирішена до кінця. «І тут повинна бути вулиця з двостороннім рухом. З одного боку, ми говоримо: давайте будемо працювати у прозорому режимі, і тоді ця проблема буде вирішуватися значно швидше. З іншого боку, ми, безумовно, вимагаємо від ДПСУ, щоб вона працювала оперативно і добропорядні компанії переводила на автоматичний режим і, взагалі, не допікала їм своєю увагою», – наголосив Прем'єр-міністр. Він також запевнив, що Уряд робить все для створення сприятливих умов ведення бізнесу в Україні. Зокрема, проведено адміністративну реформу (зменшено адміністративне втручання в бізнес), введено систему «єдиного вікна», продовжується дерегуляція підприємницької діяльності (скасовано 54 тис. різних регулятивних актів). «Ми не зупиняємося на цьому. Ми не вважаємо, що ми завершили цю роботу. Ми бачимо серйозний опір бюрократії, і, тим не менше, ми сповнені рішучості довести дерегуляцію до свого логічного завершення... Уряд готовий проводити всі необхідні реформи, всі необхідні заходи шляхом узгодження з усіма організаціями, що представляють і роботодавців, і робітничий клас, і підприємців», – запевнив Прем'єр-міністр [13].

Голова ДПСУ також переконує, що сумлінні платники дедалі активніше залучатимуться до автоматичного відшкодування ПДВ. Зокрема, у квітні відшкодування на суму до 1 млн. гривень отримали 1,7 тис. платників. Їм повернуто 142,7 млн. грн. ПДВ. За умови прозорості та законності фінансових операцій невеликі суми, заявлені до відшкодування, повертаються платникам оперативно. Не накопичувати борги по заявках до 1 млн. грн. Голова ДПСУ О.Клименко доручив ще у січні 2012 року. Відтоді процес отримання бюджетної компенсації контролюється безпосередньо керівництвом ДПСУ. Також треба зазначити, що протягом 2012 року підприємства-експортери задекларували до відшкодування майже 12,7 млрд. грн. ПДВ. Натомість сума бюджетної компенсації, яку вони отримали,

перевищила 700 млн. грн. Експортерам відшкодовано 13,4 млрд. грн. ПДВ – майже 90% від загальної суми по Україні. Порівняно з відповідним періодом 2011 року, експортерам компенсовано більше на 20,4 відсотка. Тоді їм повернули 11,1 млрд. гривень. Крім того, за його словами, у деяких галузях питома вага "автомату" у 2012 році зросла більш ніж удвічі, зокрема у хімічній – у 2,5 рази (за підсумками 2011 року хіміки отримали в автоматичному режимі 192,1 млн. грн., або ж 20% відшкодування із загального обсягу у 944,8 млн. грн.). При цьому він підкреслив, що є "низка платників, які визнають тільки ті норми закону, які їм вигідні і ухиляються від оподаткування за допомогою трансфертного ціноутворення" [14].

Невідшкодування ПДВ перешкоджає залученню інвестицій в економіку України. Інвесторів, насамперед, відлякує те, що держава не дотримується власних законів і те, що захист власних інтересів через суд – доволі витратний і малорезультативний процес. Крім того, конкурентне середовище викривлюється, адже є підприємства, що мають змогу домагатися вчасного відшкодування ПДВ різноманітними способами (як законними, так і незаконними). Нерівні умови конкуренції ведуть до неоптимального використання ресурсів в економіці і можуть мати наслідком монополізацію окремих сегментів ринку та суттєве підвищення цін на окремі товари (роботи, послуги).

Через нестачу обігових коштів підприємства змушені підвищувати ціни на свою продукцію та відкладати модернізацію, а, отже, зазнають значних фінансових втрат.

Висновки

Підсумовуючи вище наведене, можна сформулювати два сценарії розгортання подій, пов'язаних із бюджетним відшкодуванням:

Оптимістичний. Виконання обіцянок Уряду та Президента та погашення заборгованості з ПДВ перед суб'єктами підприємництва до кінця 2012 року. Даний сценарій вирішує проблему невідшкодування ПДВ, проте вимагає закріплення та посилення законодавчого обов'язку держави по відшкодуванню ПДВ.

Реалістичний. Передбачає наявність значного обсягу невідшкодованого ПДВ. В такому випадку зберігається принцип вибірковості від-

шкодування, що породжує можливості для корупції та застосування адміністративних важелів регулювання підприємницької діяльності. Непередбачуваність державних рішень підвищує ризики ведення бізнесу і несе потенційні загрози негативного впливу на фінансово-економічний стан підприємств. В такому випадку пропонується застосовувати схеми факторингу та овердрафту для підтримки обігових коштів. Важливим є і суспільно-політичний аспект. Здатність представників бізнесу організуватися та публічно відстоювати свої права та інтереси є одним із визначальних факторів впливу.

На нашу думку, відшкодування ПДВ не повинно залежати від впливовості підприємства, а має відбуватися за чіткими правилами, що діють однаково для всіх платників податків.

Дотримання правил щодо відшкодування ПДВ буде можливим лише тоді, коли їх порушення матиме наслідком адекватне покарання всіх винних. Треба регламентувати роботу державних службовців – вона повинна відбуватися за чіткими й детальними інструкціями, відхилення від яких має каратися (наразі відповідний розділ ПКУ про відповідальність сторін не відповідає цьому завданню).

Необхідно також вирішити проблему організаційної невідповідності органу ДПСУ, що перешкоджає швидкому відшкодуванню ПДВ. Варто рівномірно розподіляти ресурси ДПСУ між аудитами до факту сплати чи відшкодування ПДВ і після нього; попередньо перевіряти лише підприємства з високим рівнем ризику; робити вибірковий аудит підприємств з низьким рівнем ризику лише після відшкодування ПДВ.

Крім того, механізм автоматичного відшкодування ПДВ має стати доступним для всіх підприємств-експортерів країни. Це вимагатиме скасування необґрунтованих вимог до підприємств – передусім досягнення певного рівня заробітної плати та частки експорту в загальному обсязі випуску; відмови від принципу солідарної відповідальності контрагентів, яка має знизити ризики для чесних платників податків від появи, так званих, податкових ям; поширення практики застосування горизонтального моніторингу; посилення автоматизованого режиму подання звітних форм та податкових документів з метою зменшення кількості перевірок та скорочення їх термінів для сумлінних платників податків.

Отже, оптимальним вирішенням проблеми повернення ПДВ підприємствам, на нашу думку, є нагальне доопрацювання механізму автоматичного відшкодування податку для перетворення його у ефективний засіб подолання проблеми заборгованості з бюджетного відшкодування ПДВ, оскільки сьогодні, на жаль, цей механізм є не стільки методом боротьби за чистоту бізнесу, скільки універсальним інструментом ДПСУ для відсікання небажаних кандидатів на відшкодування податку. Окреслені напрями для забезпечення відчутного ефекту повинні реалізовуватися комплексно із застосуванням системного підходу у відповідності з прийняттям належного нормативно-правового та сучасного інформаційного забезпечення.

Література

1. Кміть, В.М. Напрями вдосконалення системи адміністрування ПДВ в Україні [Текст] / В.М. Кміть, О.І. Оксенюк. // *Формування ринкової економіки в Україні: зб. наук. праць Львівського національного університету імені Івана Франка.* – Вип. 25. – Львів, 2012. – С. 306-313.
2. Борги з відшкодування ПДВ скоротилися вп'ятеро [Електронний ресурс] // *Прес-служба Державної податкової служби України / Урядовий портал* 19.03.2012р. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245069606&cat_id=244277212
3. Не самая ценная бумага [Електронний ресурс] // *Газета «Коммерсантъ Украина» №104(1152) від 22.06.2010р.* – Режим доступу: <http://www.kommersant.ua/doc/1672440>
4. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики для відшкодування сум податку на додану вартість: *Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2010р. №368 / [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/368-2010-%D0%BF>
5. Бюлетень Національного банку України (електронне видання) // *Серпень 2010 року.* – 03.10.2011. – 189с.
6. За 3 місяця компаніям возместили 11 млрд. грн. НДС [Електронний ресурс] // *«Kyiv Post» від 31 березня 2011р.* – Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/business/news/za-3-mesyaca-kompaniyam-vozmestili-11-mlrd-grn-nds-17914.html>
7. Власова, О. Реалії бюджетного відшкодування в Україні [Електронний ресурс] / О.Власова // *Об'єднання промисловців і підприємців Харківської області: регіональне відділення Всеукраїнської громадської організації «Український союз промисловців і підприємців».* – Режим доступу: <http://uspp.kh.ua/?p=375>

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-17 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

9. Кредити ЮР [Електронний ресурс] // Finance.UA: Фінанси України, курси валют, депозити і кредити, Банки, економічні новини України. – Режим доступу: <http://finance.ua/ua/>

10. Пам'ятка про адміністративні процедури виписування, видачі і отримання податкових накладних: додаток до листа ДПА України від 06.04.2011р. №9497/7/16-1517 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=321759&cat_id=314728&showHidden=1

11. Про затвердження форми Податкової накладної та Порядку її заповнення: наказ ДПА України від 21.12.2010р. №969/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1333-11>

12. Платникам ПДВ відшкодовано на 1 млрд більше, ніж заявлено [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/9624-platnikam_pdv_vidshkodovano_na_1_mlr_d_bilshe_nizh_zayavleno.html

13. Уряд збільшуватиме автоматичне відшкодування ПДВ симетрично прозорості бізнесу [Електронний ресурс] // Прес-служба ДПС України / Урядовий портал 19.03.2012р. – Режим доступу: http://www.kmi.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245035903&cat_id=244276429

14. Голова податкової: проблеми з поверненням ПДВ лише у тих, хто ухиляється від податків [Електронний ресурс] // «Економічна правда» від 28.03.2012р. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/28/319962/>

Надійшла до редакції 5.09.1012

Рецензент: д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту **М.І. Крупка**, Львівський національний університет імені Івана Франка.

ПРОБЛЕМЫ ВОЗМЕЩЕНИЯ НДС И РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИХ РЕШЕНИИ

В.М. Кмить

В работе освещаются основные проблемы взимания и администрирования налога на добавленную стоимость в Украине. Особое внимание уделено исследованию острейшей проблемы - возмещение данного налога государством субъектам хозяйствования различных форм собственности.

Автор оценивает целесообразность внедрения в Украине НДС-облигаций - облигаций внутреннего государственного займа. Также проанализированы возможные последствия внедрения современных информационных технологий - автоматического возмещения НДС.

Ключевые слова: НДС, бюджетное возмещение НДС, автоматическое возмещение НДС, налогоплательщики, налоговая система.

PROBLEMS ON VAT REFUNDS, AND THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THEIR RESOLUTION

V.M. Kmit'

In this work are highlighted main problems of collecting and administrating of VAT in Ukraine. Special attention is paid to research of the most acute problem - the tax refunding by the state to entities of different ownership. The author assesses the feasibility of introduction in Ukraine of VAT bonds - T-bills. Also the advantages and disadvantages of modern information technologies - automatic refunding of VAT - were analyzed.

Keywords: VAT, state VAT refunding, an automatic refunding of VAT, taxpayers, the tax system.

Кміть Віра Мирославівна – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, e-mail: virakmit@ukr.net.